

6. *Andreani Dentici O.* Інтелект і творчість. – Рим: Carocci. – 2001.
7. *Гойлман Д.* Емоційний інтелект. – Нью-Йорк: Ріццолі. – 2000.
8. *LeDoux J.* Емоціональний мозок. – Мілан: Castaldi. – 1996.

Bibliography

1. *Grubar J. C., Duyme M.* Trudnoshchi talantu. Rozuminnia obdarovanykh ditei. – Rym: Feniks. – 2000.
2. *Khou M.* Obdarovani dity. Psykholohichni koreni talantu. – Milan: Cortina. – 1993.
3. *Sansuini S.* Vykhovannia ditei, obdarovanykh i talanovytykh. – Milan: Franco Angeli. – 1996.
4. *Terrassier J. C.* Obdarovani dity i skladnosti obdarovanosti. – Turin: Giunti. – 1985.
5. *Andreani Dentici O.* Osobystist tvorchy, kohityvna i emotsionalna. – Milan: Franco Angeli. – 1995.
6. *Andreani Dentici O.* Intelekt i tvorchist. – Rym: Carocci. – 2001.
7. *Houlman D.* Emotsiinyi intelekt. – Niu-York: Ritstoli. – 2000.
8. *LeDoux J.* Emotsionalnyi mozok. – Milan: Castaldi. – 1996.

Войнаровська Людмила,
м. Київ, Україна

УДК 37.015.31

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ ОСВІТИ

В статье рассмотрены некоторые требования относительно качества образования с позиций концепции «сродного труда» Григория Сковороды и ноосферогенеза Владимира Вернадского в соотношении с современными исследованиями в сфере философии образования. Автор утверждает, что образование исполняет жизненно важную функцию и является ключевым звеном, а также сверхважным условием существования человечества. Поэтому оно должно стать приоритетом любого общества и государства. Подчеркивается, что вместе с модернизацией образовательного процесса и использованием новых технологий, не менее важно содействовать сохранению богатства национальных культур и ценностей.

Ключевые слова: «философия сердца», социальные ценности, культурные ценности, ноосфера, идентификация, синергетика.

The paper throws the light on education quality requirements on the grounds of concepts of Hryhoriy Skovoroda's «congenial work» and Volodymyr Vernadskiy's noospheregenesis in comparison with modern investigations in the sphere of philosophy. The author emphasizes that education performs a vital social function and it is the key element and condition of human subsistence. Therefore it must become the priority of any society or a country. The importance of promotion and preservation of the wealth of national cultures and values along with the process of education modernization and new technology usage is substantiated in the article.

Key words: «heart philosophy», social values, cultural values, noosphere, identification, synergetics.

Зміна концептуальних підходів щодо пізнання світу та місця у ньому людини, визнання того, що глобалізаційні процеси, які відбуваються у суспільстві, є об'єктивними та містять необхідний елемент соціального розвитку, переконують у необхідності перегляду пріоритетів виховання та навчання. Це стосується формування такої особистості, яка усвідомлюючи роль і місце у сучасному глобалізованому світі, усвідомлює та здатна нести відповідальність за власну діяльність. Очевидно, що освіта сьогодні є однією з більш широких сфер людської діяльності та розглядається як головний чинник соціального та економічного прогресу, адже важливою цінністю та основним капіталом сучасного суспільства є висока професійність,

креативність, здатність до постійних пошуків, орієнтованість в інформаційному просторі, мобільність, вміння повноцінно жити і працювати в умовах постійних змін. Необхідно зазначити, що окремий представник певного народу діє несвідомо, використовуючи спрощену модель світу, що утворюється в межах культури певного народу. Не враховувати таких закономірностей – означає ускладнити пошуки ефективних способів забезпечення якісної системи освіти в цілому. Окрім того, оскільки освіта – це основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави, то досягти належного соціального та економічного розвитку неможливо без удосконалення освітнього процесу та за відсутності філософського осмислення, врахування ментальних, національних особливостей того чи іншого народу.

Інтерес до проблематики філософського осмислення освіти, у вітчизняному контексті, можна спостерігати ще у творчості Г. Сковороди. Його філософсько-педагогічні роздуми викладено образно та афористично у творах «Благодарный Еродій», «Убогий Жайворонок», «Разговор, называемый Алфавит, или Букварь мира» тощо.

Перше, що необхідно відмітити у творчості Г. Сковороди, це ідея кількісної та якісної диференціації засвоєння навчальної інформації відповідно до природних можливостей і потреб людини. Щоб довести власну думку, філософ порівнює Бога з фонтаном, навколо якого стоять різні за формою і місткістю посудини, що заповнюються водою з різних за діаметром і міцністю водяного струменю трубок. На фонтані тому напис: «Нерівна всім рівність!» [7]. Посудини рівні в тому, що всі заповнені за можливостями. Так само й людина: вона бере з нескінченного джерела знань стільки інформації, скільки зможе взяти. Тому немає нічого гіршого, ніж «рівна рівність», яку намагаються втілити в життя, оскільки вона суперечить людській сутності. Ця ідея Г. Сковороди знайшла підтвердження в організації бібліотечної справи, сучасних системах інформаційного забезпечення науки і навчально-виховного процесу.

По-друге, філософ обстоював необхідність професійної орієнтації людини відповідно до її природних здібностей. Він був впевнений у тому, що людина від народження має природний нахил, талант до певного виду діяльності. Філософ закликав кожную людину жити за натурою, велінням Божим, за «сродністю», тобто робити те, для чого вона народжена [7]. На його думку, пошуки вірного вибору «сродної праці», праці за покликанням – є істинним виявом людини, самопізнання, життєдіяльності, самоствердження та щастя. Ця ідея є одним з пріоритетів сучасної трансформації освіти в Україні і втілюється за допомогою програм професійної орієнтації дітей, проявляється під гаслом «Щасливий учитель – щасливий учень».

По-третє, він сформулював принцип зв'язку творчого навчання з «кордоцентричним вихованням». На думку Г. Сковороди серце є осередком людського у людині, воно є органом пізнання і тією силою, що веде людину до самовдосконалення. Згідно з його «філософією серця», для виховання правильного мислення необхідно звертатися до розуму, а для виховання моральних якостей (чесності, поміркованості, стриманості, порядності, духовності тощо) – до серця. Він вважав, що, керуючись цим принципом, можна розкрити багатоманітні таланти і моральні якості, приховані в людині, як «вогонь у кремені»: потрібно лише вміти «викресати з нього іскру» [7]. Необхідно зауважити, що сучасна система освіти сприйняла цей підхід, надавши йому афористичного смислу: «Учень – не посудина, яку необхідно заповнити, а факел, що потрібно запалити».

Через етап освіти проходить кожна людина на різних стадіях життєдіяльності, починаючи з дошкільного віку. Цим зумовлюється важлива роль вчителя у суспільному житті.

По-четверте, Г. Сковорода окреслив систему вимог щодо підготовки педагогічних кадрів. Згідно з нею, той, «хто намагається вчити інших, повинен сам довго навчатися» [7]. На його думку, вчити і виховувати інших можна лише з тридцяти років, тому що у такому віці стародавні іудеї після тривалого та досконалого вивчення Закону могли отримати статус рабина й саме у такому віці Христос після водохрещення став Учителем [7]. Багаторівнева сучасна система підготовки науково-педагогічних кадрів має відповідати цьому критерію.

По-п'яте, необхідно згадати демократичність підходу Г. Сковороди до освітнього процесу. На його думку, освіта не повинна бути елітарною, тобто призначеною для багатих, аристократів, чиновників і сановників. Вона повинна бути всенародною і керуватися природними здібностями дитини. Виховання дітей є священним обов'язком батьків (їм призначено «благо родити і благо навчити»), тому не можна перекладати навчання і виховання дитини на іноземних авантюристів «багатомовних папуг, модних і дорогих учителів» [6]. Ця ідея знайшла відображення у сучасній педагогіці «сімейного виховання», японська модель якої передбачає не лише відповідальність батьків за навчання і виховання дітей, але й батьків їхніх батьків.

По-шосте, як пише Г. Сковорода у листі до М. Ковалинського, кожному людину потрібно навчити цілеспрямовано витратити час, адже не може бути добродесним той, у кого немає твердих переконань, хто корисне вважає марним, біле – чорним, не знає «чого необхідно уникати, а чого домагатися» [7]. Проблема структурування часу та завдання освіти – стати основним генератором культурних цінностей та орієнтацій в діяльності кожної людини – цілком відповідають настановам філософа.

По-сьоме, Г. Сковорода був прибічником симбіозу європейської та української систем освіти. Це підтверджують його численні посилання на філософів доби Античності, Відродження та Просвітництва. Розбудова національної системи освіти у сучасній Україні також зорієнтована як на європейські стандарти, так і на власні коріння. Вона репрезентує як синергетичні підходи до навчання і виховання (відкритість до досвіду інших), так і сталість (збереження власної національної спадщини). Таким чином, погляди Г. Сковороди є актуальними і сьогодні.

Уперше з позицій концепції ноосферогенезу нові вимоги до освіти сформулював В. Вернадський: «Очевидно, що форми вищої школи кожної історичної доби повинні бути однаковими для всього людства, розрізнятися в різних державах і народів лише відтінками, що не торкаються основних умов її існування» [1]. Він також звернув увагу на проблеми глобалізації вищої освіти і три універсальні умови її розвитку: *перша* – це розвиток знання та його наукової організації, *друга* – демократизація суспільного і державного життя, *третья* – розповсюдження єдиної культури на земну кулю. Останню умову В. Вернадський уточнює тезу про доступність єдиної культури (на базі науки) для всіх країн і народів, для всього людства, тому що наукове знання зумовлює єдність людської культури незалежно від історичного або географічного місця і часу. Умовою такої єдності, традиційно для української філософської думки, може бути лише збереження багатоманітності, можливість розвитку без втрати власної ідентичності.

Сучасна філософія переосмислює можливості та необхідність створення наукової світоглядної картини. Ґрунтовний науковий аналіз філософських напрямів, що проведено В. Лутаєм [2], дозволяє визначити наступні вихідні філософські складові в освіті.

Холістська філософія відповідає за переоцінку таких властивостей буття, як: сталість, порядок, гармонія, логос та загальні цінності. Представники цього напрямку зовсім не враховували категорії змінності, хаосу, випадковості та індивідуальності. Система освіти була побудована на методології філософського напрямку гармонійної цілісності та висувала ідеї пріоритету загально-цілісного принципу над особистісно-індивідуальним. Цей філософський напрям є актуальним і сьогодні. Його метою є створення цілісної теоретичної системи педагогічної діяльності на основі гармонійного вирішення її суперечностей, проте він неспроможний забезпечити розв'язання важливих проблем сучасної освіти. «Головним недоліком холістської філософії є перебудова системи в цілому відповідно до певного плану чи проекту та контроль, що призводить до тиранії в системі освіти» [4], – зазначає К. Поппер.

Плюралістично-релятивістський напрям філософії освіти приділяє важливу увагу формуванню творчої особистості, розвитку її унікальних здібностей. Плюралістично-релятивістська методологія має переваги, що полягають у: 1) визнанні відносної істинності багатьох протилежних вихідних ідей; 2) поглибленому засвоєнні кожної галузі реального світу, спеціалізації людської діяльності, її результативності; 3) пристосованості до динамічного розвитку

сучасного суспільства за рахунок визнання пріоритетної мети формування творчої особистості, здатної розв'язувати проблеми майбутнього [2]. Необхідно зазначити, що цей напрям має певні недоліки, що полягають у «фрагментарності та відсутності синтетичного підходу» [5], – наголошує І. Пригожин.

Також формується новий напрям філософії, що на основі синтезу доцільних ідей попередніх теорій намагається розв'язати основні проблеми сучасного людства, серед яких і проблеми освіти, виступаючи в ролі методології освіти. Філософія нестабільності є діалектичною методологією поєднання двох протилежних сторін буття: логосу (порядку) та хаосу, цілого та його елементів, загального та одинично-унікального. Її становлення відбувалося на основі нової науки – теорії хаосу чи синергетики. Синергетика (від старогрец. «синергія» – співдія, співпраця) стала новою міждисциплінарною галуззю наукових знань, що вивчає процеси самоорганізації та впорядкування у відкритих неврівноважених системах різної природи [6]. Поняття «відкрита система» розробляється в концептуальних дослідженнях О. Князевої, С. Курдюмова, В. Лук'янець, О. Кравченка, Л. Озадовської, К. Поппера та ін. Системи, що самоорганізуються, є відкритими для потоків обмінних процесів як зсередини системи у навколишнє середовище, так і зовнішнього середовища у саму систему. До таких систем належить і система освіти.

Використання синергетичного філософського напрямку в освіті диктує необхідність застосування принципу плюралізму, що пов'язано з принципами справедливості, толерантності тощо. У методологічному аспекті плюралізм забезпечує існування рівноправних відповідей на одне питання, що можуть бути взаємовиключними або взаємодоповнюваними? Підкреслено, що «принцип толерантності є філософсько-етичною вимогою і набуває загальнометодологічної значущості, а поняття “толерантність” характеризується як повага, розуміння та прийняття різних культур, форм самовираження та виявлення людської індивідуальності» [3]. Це не суперечить використанню духовного потенціалу народу, багатства національної культури і традиційних цінностей у вдосконаленні освітнього процесу.

Таким чином, залишається погодитися зі значною кількістю вітчизняних фахівців у галузі освіти, які зараховують сферу освіти до загальнолюдських цінностей. Забезпечення високої якості освіти на різних етапах постає однією з першочергових проблем для розв'язання. Також необхідно підкресли, що нові форми взаємозв'язку людини та культури формують нові засади функціонування національної системи освіти. Однак ефективність освітнього процесу та підвищення його якості не може відбуватися без вивчення духовної спадщини народу та визначення ціннісних пріоритетів у процесі націокультурної ідентифікації особистості.

Використані літературні джерела

1. *Вернадский В. И.* Философские мысли натуралиста [Текст] / В. И. Вернадский. – М. : Наука, 1988. – 520 с.
2. *Лутай В. С.* Реформування вищої освіти на основі становлення філософсько–методологічної парадигми посткласичної науки. Рух на випередження [Текст] / С. В. Лутай // Вища освіта України. – 2001. – № 2. – С. 33–43.
3. *Некрасова Н. В.* Проблемы культурологии образования [Текст] / Н. В. Некрасова // Профессиональное образование. – 2003. – № 10. – С. 27–39.
4. *Поппер К.* Нищета историзма [Текст] / К. Поппер // Вопросы философии. – 1992. – № 9. – С. 28–56.
5. *Пригожин И.* Природа, наука и новая реальность [Текст] / И. Пригожин // Философия и жизнь. – 1991. – № 7. – С. 33–37.
6. *Пригожин И., Стенгерс И.* Порядок из Хаоса: Новый диалог человека с природой [Текст] : пер. с англ. / общ. ред. В. И. Аршинова, Ю. Л. Климонтовича, Ю. В. Сачкова. – М. : Прогресс, 1986. – 432 с.

7. Сковорода Г. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи [Текст] / Г. Сковорода. – Київ : Наукова думка, 1983. – 224 с.

Bibliography

1. Vernadskyi V. Y. Fylosofskye mysly naturalysta [Tekst] / V. Y. Vernadskyi. – М. : Nauka, 1988. – 520 s.
2. Lutai V. S. Reformuvannya vyshchoi osvity na osnovi stanovlennia filozofsko–metodolohichnoi paradyhmy postklasychnoi nauky. Rukh na vuperedzhennia [Tekst] / S. V. Lutai // Vyscha osvita Ukrainy. – 2001. – № 2. – S. 33–43.
3. Nekrasova N. V. Problemy kulturolohyu obrazovanyia [Tekst] / N. V. Nekrasova // Professyonalnoe obrazovanye. – 2003. – № 10. – S. 27–39.
4. Popper K. Nyshcheta ystoryzma [Tekst] / K. Popper // Voprosy fylosofyy. – 1992. – № 9. – S. 28–56.
5. Pryhozhyn Y. Pryroda, nauka y novaia realnost [Tekst] / Y. Pryhozhyn // Fylosofyya y zhyzn. – 1991. – № 7. – S. 33–37.
6. Pryhozhyn Y., Stenher Y. Poriadok yz Khaosa: Novyi dyaloh cheloveka s pryrodoi [Tekst] : per. s anhl. / obshch. red. V. Y. Arshynova, Yu. L. Klymontovycha, Yu. V. Sachkova. – М. : Prohress, 1986. – 432 s.
7. Skovoroda H. Virshi. Pisni. BaiKy. Dialohy. Traktaty. Prytchi. Prozovi pereklady. Lysty [Tekst] / H. Skovoroda. – Kyiv : Naukova dumka, 1983. – 224 s.

Ткаченко Лідія,
м. Київ, Україна

УДК 37.018.4

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО ОБДАРОВАНА ОСОБИСТІТЬ: ФАКТОРИ РОЗВИТКУ

В статье автор раскрывает особенности интеллектуального развития личности. Обращает внимание на современное философское видение парадигмы гуманитарного понимания вопроса. Развитие личности происходит в социуме, который стремительно развивается информационно. Таким образом, появляется необходимость личности так же быстро адаптироваться к обществу. В этом ей должны помогать семья, родные, друзья и т. д. Автор обращает внимание на моральную и духовную компоненту, а также на человечность, свободу, открытость, толерантность, сочувствие, необходимые проявления в качестве собственных чувств, свершения умственных и физических действий.

Ключевые слова: одаренность, интеллект, развитие, личность.

In this article the author reveals the peculiarities of the intellectual development of personality. She focuses the attention to the modern philosophical vision of the paradigm of the humanitarian understanding of this issue. The development of personality occurs in the society, which is rapidly developing in the sphere of information, consequently the personality needs to adapt to this society so rapidly too. To do it the personality needs the assistance of the family, relatives, friends, etc. The author focuses attention both to the moral and spiritual components, and to humanity, freedom, openness, tolerance, empathy, the necessary demonstrations as own senses and performance of mental and physical actions.

Key words: giftedness, intelligence, development, personality.

Виховання творчої особистості, здатної до сприйняття та здійснення змін, зумовлює зосередження уваги суспільства й педагогічної науки на інтелектуально обдарованих дітях.

Інтелектуальний розвиток особистості потрібно сприймати невідривно від розуміння сутності сучасної філософської парадигми гуманітарного пізнання А. Медушевського – когнітивно-інформаційної теорії [9]. Опосередкований інформаційний обмін здійснюється за посередництва цілеспрямовано створених одиниць інтелектуального продукту. Можливість